

GİZLİ MÜFREDAT: ÜNİVERSİTEYE İLİŞKİN BİR ÇÖZÜMLEME

Hidden Curriculum: An Analysis Concerning to University

H. Özden Aras Kaya*

Öz

Bu araştırmanın amacı, üniversite öğrencilerinin içinde yer aldıkları süreç ve etkileşimlerin gizli müfredat kavramı çerçevesinde analizini yapmaktır. Araştırma kapsamında, seçilmiş olan devlet üniversitesinde, gizli müfredat ile ilgili kavramsal çerçeve temelinde, öğrencilerle derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerle öğrencilerin belirli temalarla ilgili görüş ve düşünceleri ortaya konmaya çalışılmıştır. Ayrıca gizli müfredatı daha ayrıntılı biçimde ortaya koyabilmek için, üniversitedeki farklı mekânlar gözlenmiş ve alan notları diğer bulgularla ilişkilendirilmiştir. Araştırma kapsamında kendilerini Marksist, sosyalist, sol görüşlü, sosyal demokrat, eşitlikçi, hümanist, bağımsız, liberal, apolitik, ülkücü ve muhafazakâr olarak tanımlayan on kadın ve on erkek olmak üzere yirmi öğrenciyle görüşülmüştür. Bu öğrenciler aynı üniversitedeki üç enstitü, üç yüksekokul ve yedi ayrı fakülteye devam eden, bir önlisans, on üç lisans, üç yüksek lisans ve üç doktora öğrencisidir.

Araştırmadan elde edilen bulgulara göre öğrencilerin büyük çoğunluğu “gizli müfredat” kavramı ile karşılaşmamış olmalarına rağmen üniversitedeki değer ve tutum aktarma sürecinin farkındadırlar. Üniversitede ders içeriklerinin belirlenmesinde en önemli rolün akademisyenlerde olduğu ve öğrencilerin başarılı olmak için akademisyenlerin değer, tutum ve inançlarına uygun hareket etmeyi seçtikleri anlaşılmıştır. Akademisyenler tarafından öğrencilere ileride iş yaşamında sergilemeleri gereken davranışlarla ilgili bir gizli müfredatın sunulduğu anlaşılmaktadır. Yarışmacı bir eğitim anlayışının egemen olduğu üniversitede, çan eğrisi sisteminin rekabet ortamının en önemli sebebi olduğu ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin temsiliyetinin ve söz haklarının olmadığı üniversitede öğrenciler en çok belirli bir politik görüşten öğrenciler tarafından koyulan informal kurallardan rahatsız olduklarını dile getirmişlerdir. Üniversitede korku ve şiddet kültürünü yeniden üretmeye yönelik bir gizli

* Dr., Milli Eğitim Bakanlığı, İzmir, Türkiye, ozdenaras@gmail.com
Dr., Ministry of Education, Izmir, Turkey, ozdenaras@gmail.com
Geliş Tarihi / Received: 02.05.2019 - Kabul Tarihi / Accepted: 10.05.2019

müfredatın var olduğu saptanmış olsa da, aslında her politik görüşten öğrencinin şiddete karşı ve hep birlikte dayanışma içinde yaşayacakları bir üniversite özleminde oldukları anlaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Üniversite, Üniversite Öğrencileri, Gizli Müfredat

Abstract

The aim of this research is to analyze the processes and interactions experienced by university students within the framework of the hidden curriculum concept. Within the scope of the research, in-depth interviews were held with the students at the selected state university, on the basis of the conceptual framework of the hidden curriculum. These interviews attempted to reveal the opinions and thoughts of the students on specific themes. In addition, different places in the campus have been studied using fieldnotes technique to elaborate the hidden curriculum in more detail. Within the scope of the research, twenty students, ten women and ten men, who defined themselves Marxist, socialist, leftist, social democratic, egalitarian, humanist, independent, liberal, apolitical, idealistic and conservative, were interviewed. These students are an associate degree, thirteen undergraduate, three graduate and three doctoral students from three institutes, three colleges and seven different faculties in the same university.

According to findings of the research, most of the students are aware of the process of transferring values and attitudes in the university, even they are not informed about the concept of “hidden curriculum”. It has been understood that the academicians have the most important role in determining course content in the university and in order to be successful, students choose to act in accordance with the values, attitudes and beliefs of academicians. It has been seen that, by academicians a hidden curriculum has been presented to the students on behaviors that must be exhibited in their future business life. In the university where a competitive mentality is dominant, it has emerged that the bell-curve system is the most important reason for the competitive environment. In the university where there is no representation and no right to speak of students, the students were most disturbed by the informal rules set by the students in a certain political view. Although it has been determined that there is a hidden curriculum to reproduce the fear and violence culture in university, it is understood that students in every political view are longing for a university where they will live in a solidarity against violence.

Keywords: University, University Students, Hidden Curriculum

Giriş

Eğitim, bireyleri hem uyumlu yurttaşlar olarak hem de ekonominin ihtiyaç duyduğu emek gücü olarak yetiştirmek üzere işleyen bir toplumsallaş(tır)ma sürecidir. Okulu devletin ideolojik aygıtlarından birisi olarak tanımlayan Althusser’in (2006) vurguladığı eğitimin yeniden üretim işlevi, en geniş haliyle ele alındığında, okulların, bilimsel bilginin yanı sıra ekonomik rollerin ve tüketim kalıplarının; egemen inanç, değer ve normların yeniden üretilmesinde rol oynadığını ifade eder. Eğitimin, sözü edilen ekonomik ve ideolojik işlevleri yerine getirebilmesi için eğitimsel süreçler devlet eliyle biçimlendirilmekte, erk yapısında yaşanan politik değişimler bu süreçlere yansımaktadır. Mevcut sistemde eğitime biçilen rol, başta sermaye grupları olmak üzere yerleşik düzenin eleman ihtiyacını karşılamak ve daha da

önemlisi, yetişen genç kuşakların, düzenin ideolojik değerlerini yüklenerek yön almalarını sağlamaktır (Yazıcı, 2007). Toplumda ilköğretimden yükseköğretime bütün eğitim-öğretim kademelerinde bireyler, ileride elde edecekleri mesleklere uygun olan akademik ve teknik bilgilerle donatılmaya çalışıldıklarından, ders içerikleri belirlenirken piyasanın ihtiyaçları ön planda tutulmaktadır. Diğer yandan sistemin sorunsuz bir şekilde sürdürülebilmesi için bireylere aktarılması gereken toplumsal değerler de yine eğitimin içeriğini belirlemektedir. Yalnızca ders içerikleri değil, eğitim ortamının düzenlenişinden eğitim sisteminin işleyişi ile ilgili kurallara, okullarda ders dışı etkinliklerin içerik ve düzenleniş biçimine kadar birçok eğitimsel süreç piyasalaşmanın etkisi altına girmektedir.

Neoliberalizm, eğitim sisteminin eğitimli işçiler ve uyumlu yurttaşlar/tüketiciler yetiştirme hizmetlerinin yanı sıra, diğer kamusal hizmetlerle birlikte bütün aşamalarıyla sermaye için bir yatırım ve kâr alanına dönüşmesine ihtiyaç duyar. Türkiye’de eğitim sistemindeki piyasalaşma süreci 1980’lerden sonra yoğunlaşan neoliberal politikalarla hız kazanmıştır. Üniversiteler piyasalaşma sürecinin en yoğun şekilde yaşandığı eğitim kurumlarıdır. Eğitim alanına hâkim olan piyasa ilke ve kuralları, üniversitelerde “girişimci üniversite” olarak ifade edilen bir işleyişi ortaya çıkarmıştır. Devlet veya vakıf üniversitesi niteliğindeki “girişimci üniversiteler”de öğrenciler, gelecek için kendilerine yatırım yapan müşteriler olarak görülmekte, akademisyenler ve üniversitenin diğer çalışanları güvencesizleştirilmeye ve üniversitedeki eğitim ve araştırma etkinlikleri sermayenin denetimi altına sokulmaya çalışılmaktadır. Ünal’a (2011, s. 93) göre, üniversiter sistemde gözlenen “[s]öz konusu değişim/dönüşüm, bilimsel bilgi üretiminin ve emek gücünün yeniden üretiminin sermayenin çıkarlarına uygun biçimde ve ‘piyasa disiplini’ altında yapılmasını güvence altına almaya yöneliktir”. Devlet bütün eğitim-öğretim kademelerine olduğu gibi yükseköğretime aktardığı kamu kaynaklarını da kısmakta ve üniversitelerin piyasa kurallarına uygun olarak işlemesini kolaylaştıran düzenlemeler yapmaktadır (Ünal, 2011, s. 95). Savran (1997, s. 179), tamamen piyasa mekanizmalarına, üniversitelerin bir işletme gibi çalışmasına, sistem içinde özel öğretim kurumlarının oranının gitgide artırılmasına ve eğitimin piyasada bir meta olarak satılmasına dayanan bir üniversite sisteminin getirilmeye çalışıldığından söz etmektedir. Üniversite, “akademik özgürlük” ve “özerklik” kavramlarıyla birlikte ele alınan bir kurum olarak, LİMA Bildirgesi’nde ifadesini bulan “devlet ve toplumun diğer güçleri karşısındaki bağımsızlığı” ve “demokratik bir öz-yönetim’e sahip olma durumuyla değerlendirilir (Dünya Üniversiteler Servisi, 2003). Neoliberal yükseköğretim politikalarının uygulandığı günümüzde, bu temeldeki üniversite kavrayışı

kökten bir değişime tâbi tutulmaya çalışılmaktadır. Bugün, üniversite kavramından uzaklaşıldıkça, bu kurumların egemen değerlerin yeni kuşaklara aktarılmasında oynadığı rol öne çıkmakta, öğrenciler, piyasa ilkelerinin daha fazla geçerli kılındığı antidemokratik, eşitsiz, hiyerarşik ve baskıcı bir ortamda neredeyse sadece “meslek kazanma” amacına yönlendirilmeye çalışılmaktadır.

Ilich (1971), Bowles ve Gintis (1976), Anyon (1980) ve Apple (1986, 2006) gibi yazarlara göre okullarda otoriteye ve güce itaat, cinsiyetçilik, ırkçılık, sınıfsal hiyerarşi gibi ayrımcılığı ve eşitsizliği besleyen “değerler” gizli müfredatla “aşılacaktır”. Dilimizde zaman zaman “örtük müfredat”, “örtük program”, “gizli program” olarak da karşılık bulan “gizli müfredat” eleştirel pedagogların en az müfredat kadar ilgilendikleri bir konudur. İngilizce literatürde çoğunlukla “hidden curriculum” olarak anılan “gizli müfredat”, öğrenme sürecinin bilinçli bir şekilde ya da bilmeden organize edilen durumlarına işaret etmektedir (Mariani, 1999; Akt. Sarı, 2007, s. 39). Bowles ve Gintis (1976), orta ve üst sosyo-ekonomik düzeylerden ailelerin çocuklarının, mevcut sistemde geçerli olan “başarıya ulaşma yolları”nı içselleştirmeleri yönünde mesajlar aldıklarını, işçi sınıfı çocuklarının ise düşük beceri ve az özerklik gerektiren işlere uygun davranışları öğrendiklerini ifade etmektedir. Onlar gizli müfredatı, okul yaşamının doğal ve gündelik yaşam pratikleri aracılığıyla gerçekleşen öğrenmeler ve davranışların aşılama süreci olarak tanımlamaktadırlar (Bowles ve Gintis, 1976). Eğitim kurumlarında derslerle aktarılan bilgilerden çok kurum içinde yaşanan toplumsallaşmayı anlatan ve pedagojik olduğu kadar politik anlam taşıyan bir kavram olarak gizli müfredat, literatürde üniversiteler için de kullanılmaktadır. Bergenhenegouwen (1987, s. 535-536), üniversite öğrencilerinin eğitimlerini başarılı bir şekilde tamamlayabilmek için karşılaştıkları informal ve örtük beklentileri “gizli müfredat” olarak tanımlamaktadır.

Eğitim kurumları, var olan ekonomik sistem tarafından belirlenen kurumlar olsa da ve gizli müfredat egemen değerlerle şekillense de, eğitimin en temel bileşeni insandır ve insan üretim sürecinin pasif bir ürünü olarak görülemez. İnsanın bilinci ve eylemi diyalektik bir bütünlük oluşturur. Bu nedenle “insanı çevre biçimlendirir” şeklinde kolaycı bir tanım yapmak doğru değildir. Apple (1982; Akt. Margolis ve diğerleri, 2001, s. 16), baskın grupların egemenliğe yönelik kontrolünün diyalektik olduğunu ve sadece egemen sınıfın istemlerine indirgenemeyeceğini belirtir. Üniversitede ders dışı etkinliklerin niteliği ve düzenleniş biçimi, farklı toplumsal kesimlerden gelen öğrenciler arasında var olan eşitsizlikler, üniversitede yaygınlaştırılmaya çalışılan

rekabet ortamı, öğrencilerin iktidar algılarını biçimlendiren ortam ve süreçler ve üniversitedeki mekân kurgusu gibi birçok unsur, öğrencilere aktarılan temel değerleri, tutumları ve dünya görüşünü doğrudan etkilemektedir. Diğer yandan, dünyada ve ülkemizde iktidarın üniversite üzerindeki etki ve baskılarına rağmen üniversiteler, toplumsal muhalefetin yükseldiği kurumlar olmaya da devam etmektedir. Timur'un (2000, s. 14) belirttiği gibi, bilgi ve ideoloji üretimi özgül bir nitelik taşır ve bu nedenle okullar ve üniversiteler her zaman kurulu düzene "ihamet" potansiyeli içerir. Eğitim araştırmalarında bu gerçek göz önüne alınmalı, eğitimsel teoriler, eğitim kurumları, eğitimin içeriği ve yöntemi, okullardaki ders programları ve gizli müfredat, maddi üretim sürecinden koparılmadan ve bu özgül niteliği de göz ardı edilmeden incelenmelidir. Bu araştırmanın problemini, Türkiye üniversitelerinde piyasalaşma sürecinde yaratılmaya çalışılan "yeni" üniversite anlayışına bağlı olarak öğrencilere "gizli müfredat"la aktarılmaya çalışılan egemen değerleri ve varsa bunların karşısında geliştirilen direniş ve mücadele süreçlerini anlama çabası oluşturmaktadır.

Araştırmanın amacı, üniversite öğrencilerinin içinde yer aldıkları süreç ve etkileşimlerin gizli müfredat kavramı çerçevesinde analizini yapmaktır. Üniversitedeki baskın değerler ve düşünce kalıpları, öğrencilerin kendi deneyimlerine ilişkin değerlendirmelerinden yola çıkarak anlaşılmasına ve bu süreç ve etkileşimlerle öğrencilerin kazandığı temel değerler ve tutumlar analiz edilmeye çalışılmıştır.

Bu analiz için seçilmiş olan devlet üniversitesinde, gizli müfredat ile ilgili kavramsal çerçeve temelinde öğrencilerin görüşlerinin alındığı temalar şunlardır:

- Öğrencilerin üniversiteye yükledikleri anlam
- Ders içerikleri ve araştırma etkinlikleri
- Öğrencilerin kendi aralarında ve akademisyenlerle kurdukları ilişkiler
- Üniversitedeki karar alma ve denetleme süreçleri
- Formal ve informal kurallar
- Mekân kurgusu
- Ders dışı etkinlikler
- Hizmetler

GİZLİ MÜFREDATIN KURAMSAL ÇERÇEVESİ

Müfredat, okullarda aktarılan bilgi ve değerlerin gözle görünen, herkes tarafından tartışılabilen ve gerekli durumlarda değiştirilebilen boyutudur. Ancak müfredatın içeriğini bireye kazandırılacak “bilgi ve beceriler” olarak sınırlanamamak, bunların esas olarak “egemen değerler”i de içerdiğini akılda tutmak gerekmektedir. Eğitim kurumlarında sürdürülen ders dışı etkinliklerin, temelde müfredata hâkim olan anlayışla, egemen değerlerle tutarlı olması beklense de bunlar müfredat kapsamında görülmez. Eğitim kurumlarında, müfredatta yazılı olarak belirtilmese de derste ve ders dışında öğrencilere egemen ideoloji çerçevesinde aktarılan her türlü değer, tutum, inanç ve davranış, gizli müfredat kavramıyla ifade edilir. Bunların ortaya konulması, tartışılması ve değiştirilmesi görece güçtür.

Gizli müfredat kavramının kullanımı, temelde eğitimi politik bir süreç olarak ele almanın sonucudur. “Üniversite” kavramıyla “müfredat” kavramı yan yana gelemez, gelmemesi gereken iki kavramdır. Çünkü üniversitede bir konunun hangi sıralı adımlarla öğretileceği, ilköğretim ve ortaöğretimde olduğu gibi belirli değildir. Dersin adı ve içeriği belirlenmiş olsa da, bilgilerin hangi adımlarla ve hangi kaynaklar kullanılarak aktarılacağı, dersi yürüten öğretim elemanı tarafından belirlenir. Buna karşın gizli müfredat kavramı, üniversite düzeyinde yürütülen öğrenme etkinlikleri de dâhil olmak üzere, eğitim süreçlerinin politik analizinde önemli bir açılım sağlayabilmektedir.

Gizli müfredat, hem müfredat kapsamında gerçekleştirilen etkinlikleri hem de müfredatta yer almayan etkinlikleri kapsamak üzere kullanılan bir kavramdır. Açıkça belirtilmez ama politik bir analize tabi tutulduğunda açıkça saptanabilir. Örneğin hiçbir müfredatta “militarist değerlerin benimsetilmesi” ya da “kadın erkek eşitsizliğinin derinleştirilmesi” gibi bir hedef belirtilmez. Ama derslerin öğrenme hedefleri, kitaplar ve diğer ders materyalleri, okulda yürütülen ders dışı etkinlikler, duvarlarda asılı tablo veya panolar politik bir analize tabi tutulduğunda, bu yönde unsurlara rastlanabilir. Eğitimin içeriği gizli müfredat kavramı aracılığıyla daha derinlikli olarak ortaya konulabilir.

Giroux (1988, s. 23) gizli müfredatı, çok özel bilgi formlarıyla öğrencilere hissettirilmeden aktarılan mesajlar ve değerler bütünü olarak tanımlarken, sınıf içi ilişkilerin ve okul örgütlenmesinin arkasında cinsiyetçi, ırkçı ve sınıfsal mesajların olduğunu dile getirmektedir. Eğitim en temel insan haklarından birisidir. Toplumun var eden bütün bireylerin herhangi bir engelle karşılaşmadan erişmeleri gereken bir hak olan eğitim, ancak diğer insan hakları ile bir arada var oluyorsa anlamlıdır. Öğrencilerin fiziksel açıdan sağlıklı olmayan ortamlarda

bulunmaya zorlandıkları; cinsiyet, etnik kimlik ve sınıf farklılıkları nedeniyle ayrımcılığa uğradıkları; çeşitli baskı ve şiddet türleri ile karşılaştıkları ve yetenekleri doğrultusunda birer özne olarak kabul edilmedikleri bir eğitim sisteminin eğitim hakkı çerçevesinde değerlendirilmesi mümkün değildir. Bu nedenle eğitim hakkı mücadelesi veren kişi ve kurumların gizli müfredat ile aktarılan mesaj ve değerlere karşı eleştirel bir bakış getirmeleri ve farkındalık geliştirmeleri çok önemlidir.

Kurumun örgütlenmesini oluşturan birçok öge gizli müfredatın aktarılma biçimini de belirlemekte, farklı kurumsal örgütlenmelerde farklı gizli müfredat uygulamaları gözlenebilmektedir. Giroux'a (1988, s. 32) göre gizli müfredatla ilgili çözümlenelerde sınıf içindeki öğretmen-öğrenci etkileşimini belirleyen ve etkileyen kurumsal yapıların üzerinde durulması gerekmektedir. Üniversite öncesi eğitim kademelerinde bu yapıları görmek daha kolaydır. İnal (2005) müfredatta çoğunlukla yer almayan öğretmenin önünde düğme iliklemek, sınıfta söz almak için parmak kaldırmak, okul binasına askeri düzende girmek, öğretmene "siz" diye hitap etmek, öğretmenlere mutlak saygı göstermek gibi davranışların gizli müfredatın konusu olduğunu belirtmektedir. Üniversitede öğretim elemanı-öğrenci ilişkilerinde bu tarz davranış kalıplarının bir kısmından söz edilebilmekteyse de oradaki değer aktarma süreci çok daha farklı işlemektedir.

Portelli (1993; Akt. Şahin, 2014, s. 12), gizli müfredatın dört ana kavramla tanımlanabileceğini belirtmektedir. Yazara göre resmi olmayan beklentiler; beklenmeyen eğitim çıktıları ve eğitim sisteminin yapısından kaynaklanan üstü kapalı mesajların yanı sıra öğrenciler tarafından yaratılan bir gizli müfredattan da söz edilebilir (Portelli, 1993; Akt. Şahin, 2014, s. 12-13). Bu nedenle üniversitedeki gizli müfredatı görmek için öğretim elemanı-öğrenci etkileşiminin yanı sıra öğrencilerin kendi aralarında geliştirdikleri ilişki biçimlerinin de incelenmesi gerekir.

Aktarılan mesajlar ve değerlerin yanı sıra özel olarak bazı mesaj ve değerlerin aktarılmaması ve bunları aktaranların engellenmesi durumu da gizli müfredatın farklı bir boyutudur. Gizli müfredat "açıkça öğretilmeyen ama öğrenilen iletileri kapsar. Özellikle değer, inanç gibi yurttaşlığın duyuşsal boyutunun kazanımında açık müfredattan daha etkili rol oynar. Bu program okulun yapısal ve kültürel boyutunu oluşturur" (Sarı, 2007, s. VII). Giroux (1981; Akt. Sarı, 2007, s. 22), gizli müfredatı anlamak için okulların (eğitim kurumlarının), toplumun devamı için gereken egemen sınıfların, değerlerin ve sosyal ilişkilerin üretilmesine ya da yeniden üretilmesine yönelik birer

meşrulaştırma kurumu olarak analiz edilmesi gerektiğini belirtmektedir. Okullarda bu yeniden üretim gerçekleşirken, öğrencilerin ailelerinin sınıfsal ve sosyo-ekonomik düzeyine göre sahip oldukları bazı kişilik özellikleri de yeniden üretilmeye çalışılır.

Çocuğun ailesinin sınıfsal ya da sosyoekonomik düzeyi, gittiği okul ve yerleştiği programın niteliğine göre gizli müfredatın içerik ve amaçları da değişebilir. Örneğin, gecekodu mahallesinde bir devlet okulundaki gizli müfredat, bir kolejdekinden çok farklı olabilir, ilkinde, sisteme mutlak itaat, geleneğe vurgu, talimatları yerine getirmede dakiklik, üste saygı gibi değerler öne çıkar, çünkü bu tür okullara biçilen rol, alt ve ara kademe uysal bir emek işgücünün yetiştirilmesidir. Özel okullarda ise çocuk, yarışmacı, bilgilendirici, etkin, çok yönlü bir eğitim ağı içine sokulur: Amaç, geleceğin yöneticisini yetiştirmektir (İnal, 2005).

Gizli müfredatla ilgili araştırmalarda çoğunlukla “müfredat” kavramına odaklanıldığını belirten Margolis ve diğerleri (2001), üniversitedeki gizli müfredatla ilgili çalışmalarında daha önemli olduğunu düşündükleri “gizli” (hidden) kavramını öne çıkarmışlardır. Dilthey’in insan doğasıyla ilgili görüşlerine değinen yazarlar, anlamların metinlerde “gizli” olduğunu, hermeneutiğin (yorumsama ya da yorum bilimi), bazen yazarın kendisinin bile fark etmediği anlamları ortaya çıkarma amacı güttüğünü anlatmaktadırlar (Margolis ve diğerleri, 2001, s. 2). “Biz insanlar kendimize de yalan söylediğimizden ve bu yalanlara inandığımızdan, anlam bizden bile gizlenmiş olabilir” (Margolis ve diğerleri, 2001, s. 2). Bu açıklamalar okullarda öğretmen, akademisyen, idareci gibi bileşenlerin de bazı durumlarda tıpkı öğrenciler gibi gizli müfredattan habersiz hareket ediyor olabilecekleri gerçeğini hatırlamamızı sağlar. Egemen ideoloji ne kadar etkin biçimde içselleştirilmişse, öğrencilere aktarılması da o kadar doğal biçimde gerçekleşir. Tıpkı diğer eğitimsel süreçler gibi gizli müfredatın da bütün öğrenciler tarafından aynı şekilde algılanmadığını da belirtmek gerekir. Gizli müfredat insanları kitlesel olarak etkilemek yerine her öğrenciyi bireysel olarak etkiler çünkü öğrencilerin kendi kişisel deneyimleri ve içinde buldukları şartlar gizli müfredata dair deneyimleri üzerinde belirleyicidir (Martin, 1994; Akt. Foot, 2017, s. 13).

YÖNTEM

Bu araştırmada, bir devlet üniversitesindeki “gizli müfredat”ın derinlemesine incelenmesi amacıyla nitel yaklaşım benimsenmiştir. Seçilen üniversitedeki ders içerikleri, araştırma etkinlikleri, denetleme süreçleri, insani ilişkiler ve

ders dışı etkinlikler ele alınmış; gizli müfredatla aktarılmaya çalışılan değer, tutum, inanç ve davranışlar, öğrencilerin üniversite ortamındaki yaşantılarına dair anlatılarından yola çıkılarak anlaşılmaya çalışılmıştır. Kümbetoğlu (2005, s. 38) nitel araştırmayı, sosyal olanın bilgisinin insanların kendi ifadeleri ve anlatılarından derlendiği bir araştırma yöntemi olarak tanımlar. Nitel araştırmada genelleyici bilgilere ulaşmak amaçlanmaz, istenen derinlemesine incelemeye süreci anlamaktır.

Çalışma Grubu

Bu araştırmada, önlisans, lisans, yüksek lisans ve doktora derecelerinde eğitim veren, piyasalaşmanın yoğun olarak yaşandığı ve Bologna Süreci'ne uyum sağlamaya çalışan büyük bir devlet üniversitesi seçilmiştir. Araştırma kapsamında görüşme yapılan öğrenciler, nitel araştırmalarda kullanılan “amaçlı örnekleme” yöntemine göre belirlenmeye çalışılmıştır. Bu araştırmada öncelikle her görüşten öğrenciye ulaşılmaya çalışılmış, öğrencilerin mümkün olduğunca farklı fakültelerden ve farklı akademik derecelerden olmasına özen gösterilmiştir. Seçilen yirmi öğrencinin yarısı kadın, yarısı erkek iken bir erkek öğrenci eşcinsel, bir kadın öğrenci de görme engellidir. Görüşme yapılan iki öğrenci Kürt, bir öğrenci Zaza, bir öğrenci de Hindistanlıdır. Öğrencilerin yaş aralığı on dokuz ila otuzdur. Çeşitli yüksekokul, fakülte ve enstitülerdeki on dokuz ayrı bölümden bir önlisans, on üç lisans, üç yüksek lisans ve üç doktora öğrencisine ulaşılmıştır. Öğrenciler çalışmada kendilerini Marksist, sosyalist, sol görüşlü, sosyal demokrat, eşitlikçi, hümanist, bağımsız, liberal, apolitik, ülkücü ve muhafazakâr olarak tanımlamışlardır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada seçilen üniversite öğrencileriyle “derinlemesine görüşme” yapılmış ve bunun için “yarı-yapılandırılmış görüşme tekniği” kullanılmıştır. Araştırmada yarı-yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmasının nedeni, bir yandan daha önceden belirlenmiş sorular ışığında üniversitedeki değer aktarma süreçlerine dair birbirleriyle ilişkilendirilebilecek veriler elde etmek, diğer yandan da araştırmanın başında öngörülemeyen ve araştırma esnasında ortaya çıkarılması hedeflenen diğer gizli müfredat öğelerinin, sorulacak ek sorularla ortaya konulmasını sağlamaktır. Araştırmada kullanılan ikinci veri toplama tekniği de “alan notları” tekniğidir. Bu tezde üniversitede öğrenciler, akademisyenler ve idareciler tarafından kullanılan farklı mekânların, çevre düzeninin ve hizmet birimlerinin incelenmesi aşamasında bu teknik kullanılmıştır.

Verilerin Çözümlemesi

Gerek derinlemesine görüşme gerekse alan notları tekniğiyle elde edilen veriler betimsel analiz yöntemiyle çözümlenmiştir. Betimsel analiz, çeşitli veri toplama teknikleri ile elde edilmiş verilerin daha önceden belirlenmiş temalara göre özetlenmesi ve yorumlanmasını içeren bir nitel veri analiz türüdür ve araştırmacı görüştüğü ya da gözlemiş olduğu bireylerin görüşlerini çarpıcı bir biçimde yansıtabilmek amacıyla doğrudan alıntılara sık sık yer verir (Özdemir, 2010, s. 336). Yarı-yapılandırılmış görüşmelerde elde edilen veriler daha önceden belirlenmiş temalara göre sınıflandırılarak düzenlenmiş, bulgular anlamlandırılarak yorumlanmıştır. Bütün bu çerçeve ile üniversitede, öğrencilere hissettirmeden aktarılan temel değerler ortaya konulmaya çalışılmış, alan notları ile elde edilen veriler de betimlenerek bunlar da üniversitedeki gizli müfredat öğeleri olarak yorumlanmıştır.

BULGULAR ve YORUM

Bu araştırmada, seçilmiş olan devlet üniversitesinde, gizli müfredat ile ilgili kavramsal çerçeve temelinde öğrencilerin belirli temalarda görüşleri alınmıştır. Bu temalar şunlardır: Öğrencilerin üniversiteye yükledikleri anlam; ders içerikleri ve araştırma etkinlikleri; öğrencilerin kendi aralarında ve akademisyenlerle kurdukları ilişkiler; üniversitedeki karar alma ve denetleme süreçleri; formal ve informal kurallar; mekân kurgusu; ders dışı etkinlikler; hizmetler. Bulgular bu temalara göre sınıflandırılmıştır.

Öğrencilerin Üniversiteye Yükledikleri Anlam

Çalışmaya katılan öğrencilerin tamamı üniversitenin sadece bir eğitim-öğretim kurumu olarak nitelendirilemeyeceği konusunda hemfikirdir. Öğrenciler üniversitenin amaçlarının en çok bireyi iş hayatına hazırlamak, kişiliği geliştirmek ve bireye bir hayat görüşü kazandırmak olduğunu düşünmektedirler. “Üniversitenin amaçları nelerdir?” sorusu karşısında Ediz düşüncelerini şöyle ifade etmiştir:

Üniversitenin amacı bilgilendirmek mi, piyasa mı? Tamam piyasaya teknoloji üretebilir, inovasyon yapabilir ama... Mesela şeyin de dışına çıkmadı, Türkiye’de son altı yılda bir sürü üniversite açıldı, sadece şehirlerin gelişmesi, esnafın para kazanması amacıyla. O üniversitenin kuruluş amacı esnafı, oranın valiliğini, oranın halkını mutlu etmek. Tıpkı askeriyeden ve cezaevlerinden para kazanmak gibi üniversiteden de para kazanmak... Bu üniversitenin mantığına çok uzak.

Büyük çoğunluğu daha önce “gizli müfredat” kavramıyla karşılaşmamış olan öğrenciler, üniversitede bazı değer ve tutumların aktarılmakta olduğunu farkındadırlar. Öğrencilerin önemli bir bölümü, üniversitelerin özerk olduğuna inanmamaktadır ve bunun en önemli nedeninin de cemaatlerin, dini/milliyetçi grupların üniversitede söz sahibi olması olduğunu düşünmektedirler.

İstanbul’da büyük bir devlet üniversitesine devam etmekte olan öğrencilerin önemli bir bölümü üniversitede, lisedekine kıyasla çok daha özgür bir ortamda bulduklarını düşünmektedirler. Öğrencilerin özgürlük kriterlerinin başlıcaları; kılık kıyafet serbestliği, öğretim elemanlarıyla daha rahat iletişim kurma ve ailelerinden bağımsız bir yaşam kurmuş olma şeklinde sıralanabilir. Öğrenciler düşünce özgürlüğü, inanç özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü, kültür-sanat etkinliklerine ücretsiz erişim özgürlüğü, kendi kendini yönetme (özyönetim) özgürlüğü gibi özgürlükleri birer kriter olarak önlerine koymamaktadırlar. Bu da araştırmanın gerçekleştirildiği üniversitede, Marcuse’nin (1986, s. 24) markalar ve ıvır zıvır aygıtlar arasında özgür seçim yapma gibi aldatıcı özgürlükler olarak sözünü ettiği tüketimdeki özgürlüğü, gerçek özgürlük olarak benimsetmeye yönelik bir gizli müfredat olduğunu göstermektedir.

Ders İçerikleri ve Araştırma Etkinlikleri

Görüşme yapılan öğrencilerden sadece birkaçı araştırma (tez, ödev ve benzer çalışmalar) konularını kendilerinin belirleyebildiğini söylerken; öğrencilerin yalnızca yarısı, yapılan araştırmalarda toplumsal konulara değindiğini, toplumla bağ kurabildiğini düşünmektedir. Üniversitede akademik özgürlükler konusunda öğrencilere oldukça kısıtlı olanaklar sunulmaktadır. Öğrencilerin araştırma konularında olduğu gibi ders içeriklerinin belirlenmesinde de söz hakları bulunmamaktadır. Yetişkin bireyler oldukları halde ders içerikleriyle ilgili olarak, kendilerine sunulanı sorgulamadan almalarının ve itaat etmelerinin beklendiği anlaşılmaktadır.

Doktora öğrencisi olan Fidan, baskın bir kişiliğe sahip olduğu için çoğunlukla belirleyici olduğunu, evrim teorisinin ilköğretim ve ortaöğretim müfredatındaki yerini araştırdığı yüksek lisans tezi konusunu kendisinin seçtiğini, ancak doktora tezi konusunu iki yıllık bir direktmenin ardından değiştirmek zorunda kaldığını dile getirmiştir. Fidan sözlerine şöyle devam etmiştir:

Tez konusunu belirleme tamamen danışmanla ilgili. Şu anki danışmanım çok bilgili ve deneyimli ama çok yoğun olduğu için destek olamıyor. Ben danışmanım destek olamadığı için ve alanın dışında bir konu seçtiğim

için çok zorlandım. İki yıl boyunca ben bunu çalışacağım diye çok inatlaştım ama her seferinde önüme engeller konuldu, şevkim kırıldı, uzatıldı. İki yılın sonunda konumu değiştirme kararı aldım. Çünkü artık tezimi kısa sürede yazayım, artık yardımcı doçent mi olacağım ne olacağım belli olsun istiyorum. Şu anda kadrosuzum ve araştırma görevlisi kadrosu açılma ihtimali de çok düşük dolayısıyla doktorayı tamamlayıp biraz da pragmatist davranmak durumunda kalıyorum. Şu anda çalıştığım proje konusunda ilgili bir konuya yöneldim. Hala çok destek alabildiğim söylenemez, onun çok büyük sıkıntısını yaşıyorum.

Fidan'ın anlattıkları Foot'un (2017) ABD üniversitelerindeki gizli müfredatı araştırdığı çalışmasındaki görüşleriyle örtüşür niteliktedir. Foot'a (2017, s. 9) göre bir eğitim programının içselleştirilmiş norm ve değerlerine karşı olan birisi normalde mesele olmayacak konularda bile zorluk yaşayabilir; çalışabileceği bir tez danışmanı bulması zorlaşabilir veya mezuniyeti gecikebilir. Bu yazılı olmayan ve gizli müfredatla ortaya çıkan süreç sonucunda kimliklerini devam ettikleri programın kültür normuna uyacak şekilde ayarlayanlar, kendi kimliğinin bir bölümünü kaybedebilirler, başka bir deyişle öğrenciler kimliklerinin önemli taraflarından başarılı olmak adına vazgeçmektedirler (Foot, 2017, s. 9).

Öğretim elemanları derslerde, iş yaşamında sergilenmesi gereken davranış ve tutumların neler olduğundan söz etmektedirler. Öğrencilere aktarılan davranış kalıplarının tamamında bir işverenin astı konumunda çalışan bireyler olacaklarını aşıl原因 bir gizli müfredatın yer aldığı görülmektedir. Teknik Bilimler Enstitüsü'nde önlisans öğrencisi olan Tan öğretim elemanlarının söylemlerini şöyle özetlemektedir:

Direkt “tamam abi”, “emredersin abi” tarzında davranmamız gerektiği söyleniyor. Sıkıntıları baştan kabullenmemiz gerektiği, bu mesleğin acımasının olmadığı, direkt kapının önüne bizi koyabileceklerini söylüyorlar. Bizi iyi işçi olmaya yönlendiriyorlar. Ama işçilerin hakları nedir ya da karşılaşılabileceğimiz sorunlar nelerdir; bunlardan kesinlikle bahsetmiyorlar. Başınız eğik olsun, verilen işi yapın, hızlı olun, patrona laf söylettirmeyin, her işi itinayla yapın, tek tek sayarak yapın...

Burada öğrencilere “patrona laf söylettirmeyin” öğüdünün verilmesi, işçilerin kimliksizleştiği, üretimdeki hatalardan işçilerin sorumlu olduğu, ezen ezilen ilişkisinin son derece derinleştiği bir anlayışın bu bölümdeki gizli müfredatla yeniden üretildiğinin göstergesidir.

Öğrencilerin önemli bir bölümü, akademik başarı konusunda öğrenciler arasında rekabet olduğunu düşünmektedir. Bunun en önemli sebebi üniversitede bazı bölümlerin ölçme ve değerlendirme sürecinde uyguladıkları çan eğrisi sistemi iken, bazı öğrencilerin kişilik özellikleri, eğitim sisteminin ilköğretimden itibaren rekabetçi yapıda olması, üniversitede araştırma görevlisi olarak kalmak ve derece yapmak istemek diğer sebepler arasında sıralanmıştır. Ders başarılarının belirlenmesinde kullanılan “çan eğrisi” gibi uygulamalar, piyasadakine benzer bir kurguyla rekabetçi bir eğitim ortamı oluşturulmasına neden olabilmektedir. Ediz ve Esen ayrıca ikinci öğretim bölümlerinde ilk ona giren öğrencilerin harç ödemediklerini, bu nedenle kendi aralarında bir yarış içinde olduklarını eklemiştir. Efe var olan rekabetçi ortamı şu eğlenceli üslupla özetlemiştir:

Genel olarak eğitim sistemi, üniversite öncesinden itibaren yarış atına çevirmiş resmen insanları. Küçüklükten beri bilgi paylaşımı üzerinden değil de rekabet üzerinden başarıya ulaşılacağı öğretilmiş. Öğrenciler birbiriyle yarışıyor, sonra üniversiteler yarışıyor, sonra ülkeler yarışıyor, savaş çıkıyor (gülüyoruz). Resmen yaşlı amcalar gibi bağladım muhabbeti.

Hindistanlı öğrenci Firuz ise derslerdeki paylaşım ile ilgili düşüncelerini şu şekilde dile getirmiştir:

İnsanların bencil olduğunu düşünüyorum. Herkes kendisi için hareket ediyor. Paylaşmak istemiyorlar. “Bu benim fikrim” diye düşünüyorlar ama o fikir hiçbir şey değil yani (“yani”yi Türkçe söyledi). Benim de bir sürü makalem var. Benimle birlikte çalışırsa ben ona bir sürü yeni fikir verebilirim. Yardımcı olabilirim. Ama insanlar bir sürü şey bildiklerini zannediyorlar. Sen araştırmanı ya da bilgini bana açmadığın zaman ben sana yardım edemem. Çoğunluk böyle. Ama istisnalar var. Her şeyi paylaşanlar az da olsa var.

Öğrenci başarısını ölçen ve değerlendiren en önemli yetkilinin dersin öğretim elemanı olduğu görülmektedir. Öğrencilerin büyük çoğunluğunun, derslerde başarılı olmak için öğretim elemanlarının değer ve tutumlarına uygun davranışlar geliştirmeye ve çoğunlukla sınavlarda kendi görüşlerini yazmak yerine öğretim elemanlarının görüşleriyle örtüşen cevaplar vermeye çalıştıkları anlaşılmaktadır. Bergenhenegouwen (1987), üniversitede öğrencilerin sınavlarda başarılı olmak için öğretim elemanlarının jargonunu kullandıklarını ve yüzde elliden fazlasının öğretim elemanlarıyla tartışmamak için kendilerini

dizginlediklerini belirtmektedir. Aktarılan görüşler Bergenhenegouwen'ın (1987) üniversitedeki gizli müfredat ile ilgili açıklamalarının bu çalışmanın gerçekleştiği üniversitede de geçerli olduğunu göstermektedir.

Öğrencilerin Kendi Aralarında ve Akademisyenlerle Kurdukları İlişkiler

Derslerdeki etkileşim örüntüsü yani öğretim elemanı-öğrenci ve öğrenci-öğrenci ilişkilerinin niteliği üniversitedeki gizli müfredatın en önemli öğelerinden birisidir. Öğrencilerin yarısından fazlası derslerde pasif/öğrenen rolde olduklarını dile getirmiş, bu öğrencilerin büyük çoğunluğu da bu durumdan öğretim elemanlarının tutum ve davranışlarını sorumlu tutmuşlardır. Öğrenciler öğretim elemanlarının hoşuna gitmeyecek şeyler söylemekten, onların fikirlerine karşı çıkmaktan, göze batmaktan ve sınıf içinde rencide edilmekten çekinmektedirler. Üniversitedeki öğretim elemanlarının, öğrencileri daha aktif ve sorgulayan bireyler olmaları yönünde teşvik etmediği anlaşılmaktadır. Ece, pasif/öğrenen öğrencilerin derste konuşmak isteyen öğrenciler üzerinde de baskı oluşturduğunu, arkadaşlarının öğretim elemanının dikkatini çekerek olumsuz bir durumla karşı karşıya kalmaması için kendisine sık sık uyarılarda bulduklarını anlatmıştır. Öğrenci sözlerine şöyle devam etmiştir:

Ben çok gözlemleyen bir öğrenciyim. Görüşlerini bildirmeyen öğrencilere bakıyorum hoca konuşuyor kimisi hocayla aynı görüşte değil. Ben mimiklerinden anlıyorum. Ama kendisini ifade etmiyor. Hocanın gözünde belki bir kalıba girmek istemiyordur. O konuda ben çok kötüyüm işte kendimi çok belli ederim. “Ne olur bir sus” diyorlar arkadaşlarım. Ama ben kendimi pek tutamıyorum. Her derste “hoca seni atacak” diyorlar.

Derslerin İngilizce işlendiği fakültelerde eğitimin anadilde yapılmıyor oluşu, öğrencilerin pasif/öğrenen olmalarının en önemli sebebidir. Öğrenciler konuyla ilgili fikirlerine güvendikleri halde İngilizce konuşma konusunda kendilerine güvenmediklerinden, sınıf içinde rencide olmamak için söz almadıklarını dile getirmişlerdir.

Derslerde toplumsal veya kültürel konularla ilgili tartışmalar nadiren yaşanmaktadır. Toplumsal konularla iç içe olması ve bunlarla ilgili tartışmaların yürütülmesi beklenen bazı bölümlerde ders içeriklerinin boşaltıldığı ve teknikleştirildiği anlaşılmaktadır. Diğer yandan aynı fakülte bünyesindeki diğer iki bölümden oldukça farklı olarak toplumsal duyarlılığın fazlasıyla öne çıktığının görüldüğü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü'nün

varlığı, üniversitenin genel politik atmosferinden ayrı olarak bölümlerin kendi iç dinamikleri ile hareket edebildiğini ve akademisyenlerin inisiyatifi ile egemen anlayışın kırıldığı örneklerin ortaya çıkarılabildiğini göstermektedir.

“Üniversitenizde öğrenci protestoları/eylemleri oluyor mu? Bunlara öğretim elemanlarının tepkileri nasıldır?” sorusuna Sıla, Şencan ve Şevki fakültemizde hiç protesto/eylem olmuyor şeklinde cevap vermiştir. Şencan, fakültelerinin bulunduğu kampüste hiç eylem olmamasının sebebini şöyle açıklamıştır:

Bizim kampüste spor akademisi var ve ülkücü tayfa çok fazla. Onlar takım elbise giyip geziyorlar ortalıkta. Kimisi milli boksör, kimisi milli tekvandocu falan olunca kimse ses çıkaramıyor, eylem falan olmuyor.

Burada erkek egemen bir şiddet kültürünün diğer öğrenciler üzerinde baskı oluşturduğu görülmektedir. Bu örnekte de görüldüğü gibi üniversite öğrencilerinin kendileri de bazı öğrenci grupları, öğretim elemanları ve diğer öğrenciler üzerinde baskı kurabilmekte, egemen değerlerin savunucusu olan bu öğrenciler üniversitedeki gizli müfredatın uygulayıcıları olabilmektedirler.

134

Görüşme yapılan öğrencilerin önemli bir bölümü öğretim elemanlarının protesto ve eylemlere katılmadıklarını ve bunlar hakkında yorum yapmadıklarını söylemiştir. Beste ve Ediz, öğretim elemanlarının öğrencileri de eylemlere katılmamaları yönünde uyardıklarını dile getirmiştir. Fidan’a göre öğretim elemanları korktukları için görünmeyi istememektedir:

Doçent olmadıysa, jüriden birisi ona takılabilir diye düşünüyor. Profesör olduktan sonra bile nedense o korku devam ediyor.

Bu konuyla ilgili olarak Levent, yaşadığı dönemde basına da yansıyan şu olayı aktarmıştır:

Yüksek lisans öğrencisi alımlarında şöyle bir şey oldu: Dekan eline bir liste almış. Başvuruyu yapanlardan birisinin mesela yanına P harfi koyuyor. O “PKK’ye yakın” anlamına geliyormuş. Almayın demek. Mesela başka bir işaret koyuyor. O “kabul edin” demek. Sonra bizim bir kadın hocamız bunu ortaya çıkardı.

Üniversiteye alınma veya görevde yükselme aşamalarında karşılaşılan bu ayrımcılıkla ilgili olarak Göktürk (2011), üniversitelerde 1970’lerde “seçkinci” bir anlayış hâkimken, günümüzde liyakat yerine “sadakate

dayalı” anlayışın olduğunu belirtmektedir. Üretilen yeni üniversite dokusu, buna uygun bir akademik kadro yapısını, ‘organik akademisyeni’ aynı hızla bünyesinde oluşturdu diyen yazara göre: “Üniversiteyi hızla bir işyeri haline, akademiye de unvanına göre maaş alan kişilere dönüştüren yeni bir üniversite anlayışı hâkim kılındı. Temel görev ders vermek, temel hedef unvan olan bu durumda ‘üniversite’yi hala bir yaşam biçimi olarak algılayanlara, yumuşak bir ifade ile ‘dinozorluk’ veya giderek üniversitenin ‘delisi’ konumu uygun düştü” (Göktürk, 2011, s. 225).

Gizli müfredat konusuyla ilgili kaynaklarda ve yapılan araştırmalarda eğitim kurumlarındaki ayrımcılık en önemli gizli müfredat ögesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Foot’a (2017, s. 21) göre öğrenciler her zaman karakteristik özellikleriyle değil düşünce biçimleriyle de ayrımcılığa uğrarlar. Üniversitede ayrımcılıkla karşılaştığını düşünen sekiz öğrenci, öğretim elemanlarının cinsiyete, etnik kimliğe, politik görüşe ve öğrencilerin sosyo-ekonomik durumuna göre ayrımcılık yaptıklarını belirtmişlerdir. Derslerde cinsiyetle ilgili daha fazla ayrımcılık olduğunu belirten Fidan, sözlerine şöyle devam etmiştir:

Erkek öğrencilerin sözü daha çok dinleniyor; hocalar onlarla daha fazla sosyalleşiyorlar. Mesela doktorayla ilgili bir çalışma olduğunda, “sen nasıl olsa evlisin gidemezsin” dedikleri oldu. Ama bana sor değil mi önce, belki gitmek istiyorum. Evli bir erkek için böyle bir sorun yok. Maddi kazancı olan işler, projeler öncelikle erkek olana sunuluyor. Evinin hanımı olmak birincil görevin olarak görülüyor. Doktorada çok da samimi gördüğüm bir hocadan bile bunu gördüm.

135

Eşcinsel öğrenci Levent okulda cinsel kimliğinden söz bile edemediğini, bu yüzden henüz bir ayrımcılıkla karşılaşmadığını söylemiştir:

Ben derslerde açıkçası cinsel kimliğimle ilgili fazla konuşmuyorum. Hiçbir yerde konuşmuyorum. Ayrımcılığa uğramam için bilmeleri gerekir. Bilmiyorlar ya da görmezden geliyorlar. Ben de dile getirmiyorum hiç. Dile getirirsem ne olabilir? Hakaret eden olabilir. Dalga geçen olabilir. Mesela çok yakın olduğum asistan bir arkadaşım var. Onun odasında uzun süre oturamıyorum. Rahatsız oluyoruz birisi bir şey diyecek diye. Hukuk dersinde LGBT haklarından söz etmiştim bir kere. Hoca LGBT’nin anlamını bilmiyordu. “O ne?” dedi

Yelda, Tan, Ediz ve Efe öğrencilerin etnik kimliklerine göre ayrımcılığa uğradıklarını dile getirmişlerdir. Efe ayrıca ön sıralarda oturan ve üst gelir grubundan öğrencilerin kendilerini daha iyi ifade ettiklerini ve öğretim elemanlarının onlara önyargısız davrandıklarını belirtmiştir. Ahola'nın (2000) dediği gibi üst gelir grubundan öğrenciler derslerde daha rahatken alt gelir grubundan öğrenciler kendilerini üniversiteye daha az ait hissediler, derslerde rahat olamazlar. Üst sınıftan gelen öğrenciler aile yaşantılarında elde ettikleri bilgi ve becerilerle okula diğer öğrencilerden daha donanımlı bir biçimde gelirler ve okulda başarılarını kolaylaştıran sosyal ayrıcalıklardan yararlanırlar (Cocouault ve Françoise, 2003; Akt. İnal, 2005). Bourdieu'nun kültürel sermaye kavramıyla açıkladığı ve öğrencilerin konuşma, giyinme, davranış ve sosyalleşme tarzlarını tanımlayan (Giroux, 1988, s. 5) bu durum her sosyo-kültürel gruptan öğrencinin sınıf içindeki davranışını şekillendirmektedir. Hiçbir yerde yazılı olmayan ancak öğrencilerin tamamı tarafından fark ve kabul edilen bu durum üniversitedeki gizli müfredat ile açıklanabilir. Durumu gizli müfredat kavramıyla açıklayan Foot'a (2017, s. 22) göre bazı öğrenciler sahip oldukları kültürel sermaye sayesinde daha rahat bir şekilde tez danışmanı bulurlar, araştırma projelerine katılma konusunda daha çok cesaretlendirilirler ve onlara akademiye girme konusunda daha fazla rehberlik yapılır.

Üniversitedeki Karar Alma ve Denetleme Süreçleri

Üniversitede öğrencilerin de yönetimde söz sahibi olmaları hedefiyle yapılandırılmış Öğrenci Temsilcileri Konseyi, araştırmanın yapıldığı üniversitede aktif olarak çalışmamaktadır. Öğrencilerin büyük çoğunluğu konseyin kendilerini temsil etmediği görüşüyle, öğrencilerin çok küçük bir bölümünün üniversite yönetiminde söz sahibi olabildikleri inancını taşıdıkları görülmüştür. Tıpkı ilk ve ortaöğretim kurumlarının çoğunda olduğu gibi araştırmanın gerçekleştirildiği üniversitede de öğrenci temsilciliğinin sadece seçim zamanı gündeme gelmesi ve seçimlerden sonra pasif bir yapı olarak kalması, kurumun demokrasi kültüründen uzak olduğunu göstermektedir. Demokrasi, katılım, özerklik gibi üniversiteyle ilişkili görülen pek çok kavramın ifade ettiği durumların olmamasının öğrencilerde bu yöndeki beklentiyi ortadan kaldırdığı anlaşılmaktadır. Üniversitede sadece öğrencilerin değil, öğretim elemanlarının sözünün dinlenmediği durumlar da olduğu, rektörün kimsenin görüşüne başvurma gereği duymadan oldukça kritik kararlar verebildiği anlaşılmaktadır. Şencan fakültelerinin kampüs dışına, merkeze oldukça uzak bir semte taşınma kararının rektör tarafından alındığını, dekanın, uzun süredir bu fakültede çalışan öğretim elemanlarının

ve öğrencilerin karara itiraz ettiğini buna rağmen sözlerinin dinlenmediğini şöyle anlatmıştır:

Biz bu taşınma olaylarında çok büyük sıkıntı çektik. Dilekçe yazdık, twitter’da “okulumuz taşınmasın” başlıkları açtık, hiçbir sonuç alamadık. Dekan da taşınmak istemiyordu ama bir şey yapamadı. Rektörün kararı yetti. Belediye izin vermedi, “bu bina çürük” dedi, “tadilat yaptıracağız” dediler. Öğrenciler buradan ev tuttu bu sene. Şimdi şehrin öbür ucuna gönderecekler. Bölüm başkanı da hocalar da defalarca rektörle konuşmaya gitti. Çünkü bu hocalar sadece burada ders vermiyorlar, bu yakadaki özel üniversitelerde ders veriyorlar genelde, “bize de zor olacak” diyorlar. Mesela “ben bırakırım” diyen hocalar oldu, yirmi beş senelik hoca “taşınırsak istifa ederim” dedi, bölüm başkanı da çok baskı yaptı, yine de rektör tarafından dinlenmediler.

Şencan’ın anlattıkları, insanların hayatlarını değiştirmelerini gerektirecek bu kadar önemli bir kararda öğrencilerin, öğretim elemanlarının, bölüm başkanının hatta fakülte dekanının sözünün dinlenmediğini, rektörün aldığı kararın değiştirilmesini sağlayacak hiçbir idari mekanizmanın olmadığını, öğretim elemanlarının istifa edeceklerini söyleyerek rektörü ikna etmeye çalıştıklarını ancak bunun bile işe yaramadığını göstermektedir.

Üniversitede, yöneticilerle öğrenciler arasında kapatılması güç bir mesafe vardır. Üniversite rektörünün öğrencilerle arasına nasıl bir mesafe koyduğu, rektörün ulaşılmazlığına dair nasıl bir algı oluşturulduğu, Efe’nin paylaştıklarında oldukça çarpıcı bir biçimde karşımıza çıkmaktadır:

“Rektörle görüştün mü?” “Tanrıyla görüştün mü?” gibi bir şey (gülüyor). Rektörü sayın cumhurbaşkanı atadığı için, nasıl ona ulaşmak zorsa, etrafında duvarlar varsa, bizim rektöre de ulaşmak öyle. Bir de aynı kampüste olacağız sözde. Görmek ne, bir keresinde rektörlükte çalışan bir arkadaşım vardı, onu görmeye gittim, dışarıda bekledim, kapının bayağı da bir uzağında, bir dakika falan bekledim, adam gelip sordu direkt. Polat Alemdar tipli birisi, sanki o dizinin içinden fırlamış gelmiş. Hiç de sağlam bir tip değildi. Hani öyle derler ya. Ya da bana göre sağlam bir tip değildi diyelim. “Ne bekliyorsun, neyi bekliyorsun” diye hesap soruyor. Öğrenci olduğumu bildiği halde...

Üniversite rektörünün güvenlik meselesi ile ilgili problemi Mirza tarafından şu şekilde ortaya koyulmuştur:

Şimdiki rektör daha önce bizim fakültedeydi. Rektör olduktan sonra, her gün geldiği, yürüdüğü, ders arasında çay içtiği fakülteye önüne araba çekerek gelmeye başladı. Rektörlükle Mühendislik Fakültesi arasında yürüyebileceği bir mesafe var ama yürüyerek, güvenliksiz, korumasız gelemiyor. Böyle acayip durum var. Rektörlük binasına girmek de çok zor bizim okulda. Dönen kapıdan geç, güvenlikten geç, kart bırak, turnikeden geç, rektörlük katında yeniden güvenlikten geç, böyle bir durum var.

Yöneticilerin (özellikle üniversite rektörünün) aldığı yoğun güvenlik önlemlerinin ve üniversitedeki güvenlik elemanlarının sahip olduğu yetkilerin, üniversitedeki şiddet ve korku kültürünü perçinlediği görülmüştür.

Formal ve İnfomal Kurallar

Üniversitedeki formal kurallar, öğrencilerin büyük bölümünü rahatsız etmemektedir. Kapalı yerlerde sigara içilmesi yasağı bütün öğrenciler tarafından kabul görünken, kampüs sınırlarında içki içilmemesi, üniversite girişinde turnikelerden kimlik göstererek geçilmesi, çanta kontrolü yapılması kurallarının tamamına karşı olan öğrenci sayısının dört olduğu görülmüştür. Genellikle politik konularla ilgili konuşmaktan geri duran Firuz'un kurallar ile ilgili söyledikleri, sorunun kapsamını aşmış olsa da ders niteliğindedir:

Hindistan'da böyle kurallar yok. Üniversite kapısından direkt içeriye herkes girebilir. Böyle kapıda turnikeler falan yok. Herkes gerçekten içeri girebilir. Bizim üniversitede farklı bir kampüse giremiyorsun. Eğitim Fakültesi'nde akademisyen bir arkadaşım var. Gidiyorum kapıya ismimi söylüyorum. Onlar arkadaşıma haber veriyor. Ancak ondan sonra girebiliyorum. Ben böyle bir üniversite hiç görmedim. Hindistan'da üniversiteler açıktır. Hiçbir zaman da bir problem yaşanmaz. Sigara yasağı olabilir. Aslında Hindistan'da kimse üniversitede sigara içmez. Yüzde biri ancak içer. Ama isteyen içki içebilir. Kimse karışmaz. Burada içkinin yasak olması çok şaşırtıcı. Sonuçta ulusal içkiniz rakı. Bunu nasıl yasaklayabiliyorsunuz? Herkes özgür olmalı. Bir şey daha eklemek istiyorum. Hindistan'da bir sürü din var. Hristiyan, Müslüman, Hindu... Biz hiçbir zaman bunu konuşmayız. Tanıştığımız zaman sadece adımızı sorarız. Türkiye'de herkes bunu soruyor. İlk soru "dini inancın ne?". Bu beni öldürüyor anlıyor musunuz? Siz Hindistan'a gittiğinizde

kimse bu soruyu sormaz. Hindu musun? Budist misin? Hıristiyan mısın? Müslüman mısın? Kimse sormaz. Sadece isim... Burada markette bile her yerde bu soruluyor. Bu benim hoşuma gitmiyor. Bu büyük bir fark. Önce Hindu musun? Sonra et yemiyor musun? Türkiye'deki bu anlayış değişmek zorunda...

Araştırma yapılan üniversitede öğrencilerin, sağcı/ülkücü öğrenciler tarafından konulan informal kurallara uymak zorunda olduklarını kabullendikleri elde edilen sonuçlardan birisidir. Sağcı/ülkücü öğrenciler üniversitedeki gizli müfredatın önemli bir belirleyeni konumdadırlar. Bu informal kurallarla ilgili en çarpıcı aktarımlar şu şekildedir:

Ramazan'da yemekhane açık ama pek çok kez yemekhane baskınları oldu. Mesela bu oturduğumuz kantinde yüksek sesle politik tartışma yapamayız. Hemen birileri gelip rahatsız eder. Başıma daha önce geldiği için söylüyorum. Çok rahat afişini asamazsın, hemen gelip yırtarlar. İzinli bile olsa gelip sökerler. (Fidan)

Sağcıların kendi yerleri var. Ben burada gördüm, çok komiğime gitti, hani çardak olur bir bu tarafına oturulur bir diğer tarafına. Onların kendi bölümleri var, o tarafta oturuyorlar ama karşılıklarına kimse oturamıyor. Ben geçen sene bilmiyordum, gittim oturdum onların yerlerine, hemen gelip kaldırdılar. (Beste)

Ülkücülerin çok yoğun bir baskısı var bizim okulda. Sürekli ortalıkta geziyorlar, etrafı kolaçan ediyorlar. Bahar şenliklerinde zafer işareti yapan birisini dövdüler. Saçma sapan bahanelerle Kürt öğrencileri dövüyorlar sürekli. Bildiri dağıttıkları zaman almayanları dövüyorlar. (Yelda)

Ülkücülerin koyduğu kurallar var. Kendilerine has olduğunu düşündükleri bir kantin var. Oradaki masaya kimse oturamıyor. Bayraklarını, sancaklarını asmışlar. O kantinde kimse farklı gazete okuyamaz. Sevgiliyle el ele oturamaz. Telefonda Kürtçe konuşamaz. Annesiyle telefonda Kürtçe konuşan birisini dövdüler. Kantinin arka bahçesi var, orada... (Efe)

Birebir yaşadığım bir olayı anlatayım. Eski kampüsümde, kantinde oturuyoruz. Üstümüzde Türk Bayrağı varmış. Asmış birisi. Türk Bayrağı'nın altında neden bacak bacak üstüne atıp oturuyorsun diye

benim arkadaşımı kantinden sürükleyerek çıkardı. Bildiğin kolundan zorla... Bir de şey, yemekhanede bir tane Kürt çocuk puşi takıyor diye çocuğu dövdüler, yemekhanenin dışına çıkarıp dövdüler. Sandalyelerle üzerine yürüdüler. O çocuğun başında beklediler. Hocalar geldi, güvenlik görevlileri geldi. Güvenlik görevlilerine dediler ki: “o ambulans bu kapıdan girsin, bu çocuğu alsın, o zaman hepinizle hesaplaşacağız”. Ve o çocuk orada yaklaşık bir yirmi-yirmi beş dakika yattı. Kadın hocalar girdi araya, ancak onlar ikna etti. Ancak o şekilde gelebildi ambulans. (Kerime)

Ülkücü öğrenci grubunda böyle bir yönelim var. Öğrencileri baskı altında tutmaya çalışıyorlar. Kendileri gibi düşünmeyenleri engellemeye yönelik bir kabadayılık ya da çete gibi hareket etme diyebiliriz. Okuldaki belli alanlara sahip çıkma, her istediğini yapabilme cesareti gösterme. Fazla ırkçı bir referansla hareket ediyorlar. En uçtaki örneklerden birisini vereyim. 2005’te Resim Öğretmenliği Bölümü’nde nü resim yapıyor diye sınıfa satırla girip hocayı yaralamışlardı. Ramazan ayında yaptıkları şeyler vardı, rahat yemek yiyemedik. Şimdi eskisine göre daha yumuşaklar. Kürt sorunu ile ilgili mesela daha yumuşak gözüküyorlar. Ama iktidar konuyla ilgili sert bir açıklama yapınca hemen cesaret alabiliyorlar. Birleşik bir durum var. Kendi buldukları bazı alanlar var. Eğitim Fakültesi’nde kendi kantinleri var mesela. İnsanlar onlardan çekiniyorlar. (Mirza)

İtiraf etmek gerekirse var. İki tane eğitim fakültesi var. Arkada ilköğretimlerin eğitim binası var. Orada ülkücüler kendilerine bir köşe oluşturmuş, kantinin belirli bir kısmına kimse gelemes... Tamam haklı olabilirler fikirlerinde, ben onları eleştirmem kesinlikle ama resimleri, posterleri, köşeleri... O masaya ben bir kere yanlışlıkla oturdum, kaldırdılar. O köşeye beyler gelirler, otururlar, muhabbetlerini ederler, toplantıları olur, sonra kalkar giderler. Diğer grupların masası yok. Ama çok komik. Oturuyorum, dört beş tane siyah siyah giyinmiş adam geliyor. “Oradan kalkar mısınız?”... (Feryal)

Araştırmanın yapıldığı üniversitede kuralların uygulanıp uygulanmadığı güvenlik görevlileri, ülkücü öğrenciler ve sivil polisler tarafından denetlenmektedir. Güvenlik görevlileri, sahip oldukları olağan dışı yetkilerle öğrencileri çok yakından takip etmekte ve ders içi süreçlerde ve öğretim elemanlarıyla ilişkilerde yaşanmayan ayrımcı uygulamalar, güvenlik görevlileri tarafından hayata geçirilmektedir. Öğrenciler en çok politik

görüşleri üzerinden ayrımcılığa uğrarlarken, öğrencinin etnik kimliği de diğer bir ayrımcılık sebebidir. Görüşme yapılan öğrencilerin, güvenlik görevlilerinin ve sivil ve resmi polislerin sayısının artmasıyla olayların azalmadığı, tam tersi arttığı görüşünde birleştikleri görülmüştür. Bu birimler tarafsız olarak olayları sonlandırmak için değil, sağ görüşlü ve ülkücü öğrencileri kollamak üzere üniversitede konuşlanmış gibi algılanmaktadırlar. Öğrencilerin büyük çoğunluğu üniversitedeki güvenlik kameralarının da tarafsız olarak olayları aydınlatmak için kullanılmadığı, amacın öğrencileri baskı altında tutmak olduğu görüşünde birleşmişlerdir.

Mekân Kurgusu

Fiziksel alanların kurgulanmasında sadece ihtiyaçlar ve coğrafi koşullar değil, toplumdaki egemen değerler de devreye girer. Bu gözle görülmeyen değerler gizli müfredatın konusudur. Costello (2001) üniversitedeki gizli müfredatla ilgili çalışmasında fiziksel mekân üzerinde çok durmuştur. Fiziksel çevre, çeşitli mesajları insanlara ileten bir araçtır. Hangi mesajların hangi yollarla iletileceği yine insanlar tarafından belirlenir. Fiziksel çevre, üniversite binalarını ya da kampüsün mimari özelliklerini olduğu kadar üniversitede kullanılan teknolojiyi de kapsamaktadır.

Fiziksel mekân konusuyla ilgili olarak aktarılan görüşler, üniversitenin fiziksel açıdan yetersiz kaldığı noktaların var olduğunu göstermektedir. Bazı sınıfların küçük olması nedeniyle öğrencilerin yer kapmak için yaklaşık bir saat önceden sınıfa gelmesi, geç kalanların dersi takip edememesi ve yer darlığı nedeniyle dersi alttan alan öğrencilerin dersleri takip etmesine izin verilmemesi, fiziksel mekân konusunda karşılaşılan en dikkat çekici sorunlardır. Bu sorunlar öğrencilerin kendilerini değersiz hissetmelerine neden olmaktadır. Costello (2001), öğrencilerle akademisyenlerin üniversitede farklı mekânları kullanıyor olmasının egemen değerlerin aktarılma yollarından birisi olduğunu belirtir. Araştırma yapılan üniversitede akademisyenlerle öğrenciler farklı şekillerde kurgulanmış mekânları kullanmakta, ders dışı süreçlerde aralarındaki etkileşim zayıflamaktadır. Öğrencilerin diğer konularda olduğu gibi fiziksel mekân kullanımı ile ilgili söz haklarının olmaması, sunulması olduğu gibi kabul etme yönünde bir gizli müfredatın var olduğunu göstermektedir. Araştırma yapılan üniversitenin mekân kurgusu ile ilgili bir diğer önemli eksiklik de engellilerin kampüsün hiçbir alanında düşünülmemiş olmasıdır. Tekerlekli sandalye kullananlar ve görme engelliler için hiçbir mekânsal düzenlemenin hayata geçirilmemiş olduğu anlaşılmıştır.

Ders Dışı Etkinlikler

Borges ve diğerleri (2017) üniversite öğrencilerinin ders dışı etkinliklerinin ve öğrenci örgütlenmelerinin gizli müfredat kapsamında değerlendirilebileceği görüşündedirler. Yüksel'e (2002) göre de üniversitedeki ders dışı etkinlikler ve kulüp çalışmaları, gizli müfredatı belirleyen öğelerdir. Ders dışında gerçekleştirilen kulüp çalışmalarının, sosyal, kültürel ve politik etkinliklerin ve üniversitedeki ritüellerin düzenleniş ve işleyiş biçimleri yoluyla öğrencilere birtakım değer ve tutumlar aktarılmaktadır.

Üniversite yönetimi sadece okula gelir getirecek, piyasa merkezli etkinlikleri desteklemekte, bunların dışındaki kulüp çalışmaları ve sosyal ve kültürel etkinlikler, hangi görüşten olursa olsun öğrencilerin kendi çabaları ve kendi maddi katkılarıyla ortaya çıkmakta, çoğu zaman bu etkinliklere izin verilmemekte ve izin alınmış bazı etkinlikler okul güvenlik görevlilerince ve sağcı/ülkücü öğrencilerce engellenebilmektedir. Yaşanan bu olumsuz deneyimlerin, öğrencileri kulüp çalışmalarından ve üniversitedeki diğer etkinliklerden uzaklaştırdığı anlaşılmaktadır. Önceki yıllarda üniversitede daha fazla kültürel, sanatsal etkinlikler gerçekleştirilirken 2000'li yılların başlarından itibaren bu etkinliklerde gözle görülür bir azalma olmuş ve son yıllarda bu etkinliklerin büyük çoğunluğu sönümlenmiştir. Bu araştırmadaki görüşmeler, cemaatlerin sadece öğrenciler değil akademisyenler üzerinde de baskı kurduğu bir dönemde gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen politik etkinliklerde sağ görüşlü (ülkücü, cemaatçi) öğrencilere daha toleranslı davranılmakta, sol görüşlü öğrencilerin politik etkinlikler yapmasına izin verilmemektedir. Üniversitedeki ders dışı etkinliklerle aktarılmak istenen gizli müfredatın sadece piyasa merkezli olmadığı aynı zamanda egemen muhafazakâr anlayışı yeniden ürettiği anlaşılmaktadır.

Hizmetler

Öğrenciler kütüphane, bilgisayar laboratuvarı ve spor salonu dışında üniversitedeki bütün hizmetlere erişmek için belirli bir ödeme yapmak durumundadırlar. Öğrencilerin yarısından fazlasının masraflarını karşılamak için bir işte çalışmak zorunda oldukları ve çoğunlukla iş güvencesinden yoksun ve düşük ücretlerle çalıştırıldıkları anlaşılmıştır.

Görüşülen öğrencilerin bir kısmı burslar konusunda devlete güvenmezlerken, öğrencilerin önemli bir bölümünün de aynı konuda özel kurumlara güvenmedikleri görülmüştür. Bazı öğrenciler, maddi durumu iyi olanlara burs verilirken daha kötü durumda olanlara verilmediğini ve bunun sebebinin de burs veren kurumların, öğrencilerin politik görüşlerine göre ayrımcılık

yapması olduğunu düşündüklerini dile getirmişlerdir. Alt gelir grubundaki ailelerden gelen öğrencilerin maddi sıkıntılar nedeniyle daha olumsuz bir üniversite deneyimi yaşadıkları, kendilerini derslere ve araştırma etkinliklerine yeteri kadar veremedikleri ve üniversitenin zaten kısıtlı olan sosyal ve kültürel olanaklarından yararlanamadıkları anlaşılmaktadır.

Bu araştırmada görüşme yapılan farklı hayat görüşlerine sahip öğrencilerin büyük çoğunluğu, üniversitelerinde düşünce ve inanç özgürlüğü olduğuna inanmamaktadırlar. Öğrenciler arasında yaşanan kavgalarla ilgili olarak aslında her görüşten öğrencinin şiddet karşıtı bir tavır sergileme potansiyelinde olduğu gözlenmiştir. Her ne kadar üniversitede korku ve şiddet kültürünü yeniden üretmeye yönelik bir gizli müfredat saptanmış olsa da, öğrencilerin birbirleriyle bir çıkar çatışmalarının olmadığını görülmesi demokratik bir üniversite ortamında çatışmasız yaşayabileceklerine ve eşitler arası ilişkilerin egemen olduğu bir üniversite inşa edebileceklerine olan inancı artırmaktadır.

SONUÇ YERİNE

“Gizli müfredat” kavramı, eğitim kurumlarında öğrencilere egemen değer, tutum ve inançların aktarılması için gerçekleştirilen tüm etkinlikleri, uygulanan prosedürleri ve mekân düzenlemelerini ifade etmek üzere kullanılır. Gizli müfredat, geçmişten günümüze eğitim kuramcılarının üzerinde önemle durdukları bir kavramdır. Eğitim alanındaki tartışmalarda bu kavram çoğunlukla ilköğretim ve ortaöğretim kurumları için kullanılmaktadır. Üniversitedeki gizli müfredatı ortaya çıkartmak üzere gerçekleştirilen uluslararası çalışmalar ülkemizde yeni yeni karşılık bulmaya başlamıştır.

Gizli müfredatın varlığını ancak eğitim kurumlarındaki kültürel ortama, ilişki ve etkileşimlere dair dikkatli ve derinlemesine gözlemlerle ortaya koyabilmek mümkündür. Bu araştırmada seçilen bir devlet üniversitesinden yola çıkarak Türkiye üniversitelerindeki kurumsal iklim sorunsallaştırılmıştır. Araştırmanın bulguları incelendiğinde öğrencilere piyasa merkezli, rekabetçi değer ve tutumları benimsetmeye ve otoriteye itaati içselleştirmeye yönelik bir gizli müfredatın sunulduğu anlaşılmaktadır. Bu araştırmada, seçilen devlet üniversitesinde, konuyla ilgili kuramsal çerçeveye dayanılarak öngörülen bütün gizli müfredat öğelerinin ortaya çıktığı görülmüştür. Gizli müfredat, sadece öğretim elemanları tarafından değil, üniversite yönetimi, güvenlik görevlileri ve egemen ideolojiyi destekleyen öğrenciler tarafından uygulanmakta, öğrencilerin üniversite ile ilgili algıları, kazandıkları değer, tutum ve inançlar ve sergiledikleri davranışlar gizli müfredat ile belirlenmektedir.

Daha özgür bir üniversite eğitimi ve mücadelesi yürüten kişi ve kurumların gizli müfredat ile aktarılan mesaj ve değerlere karşı eleştirel bir bakış getirmeleri ve farkındalık geliştirmeleri çok önemlidir.

KAYNAKÇA

- Ahola, S. (2000). *Hidden Curriculum in Higher Education: Something to Fear for or Comply to?* Helsinki: Higher Education 2000 Conference.
- Althusser, L. (2006). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*. (Çev. Alp Tümertekin). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Anyon, J. (1980). Social Class and The Hidden Curriculum Of The Work. *Journal Of Education*, 162(1). 67-92.
- Apple, M. W. (1986). *Teachers and Texts: A Political Economy of Class and Gender Relations in Education*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Apple, M. W. (2006). *Eğitim ve İktidar*. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Bergenhengouwen, G. (1987). Hidden Curriculum in the University. *Journal of Higher Education*, 16(5). 535-543.
- Borges, C. J., Ferreira, T. C., Oliveira, M. S. B., Macini, N. ve Caldana, A. C. F. (2017). Hidden Curriculum in Student Organizations: Learning, Practice, Socialization and Responsible Management in a Business School. *The International Journal of Management Education* 15(2017). 153-161.
- Bowles, S. ve Gintis, H. (1976). *Schooling in Capitalist America*. New York: Basic Books.
- Costello, C. Y. (2001). Schooled by the Classroom. *The Hidden Curriculum in Higher Education*. New York: Routledge. 43-59.
- Dünya Üniversiteler Servisi. (2003). Lima Bildirgesi: Akademik Özgürlük ve Yükseköğretim Kurumlarının Özerkliği. *Eğitim Bilim Toplum*, 1(4). 88-93.
- Foot, R. E. (2017). "It's Not Always What It Seems": *Exploring The Hidden Curriculum Within a Doctoral Program*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Kent Statte Üniversitesi, ABD.
- Giroux, H. A. (1988). *Teachers as Intellectuals*. New York: Bergin and Garey.

- Göktürk, A. (2011). Üniversite...! mi? Yoksa Akademisyen Romantizmi mi? Ercan, Kurt (Ed.), *Metalaşma ve İktidarın Baskısındaki Üniversite*. İstanbul: Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayınları. 223-238.
- Illich, I. (1971). *Deschooling Society*. Erişim adresi: www.learning.media.mit.edu.
- İnal, K. (2005). Çocuklara Derin Program: “Gizli Müfredat”. *Evrensel Kültür*.
- Kümbetoğlu, B. (2005). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Marcuse, H. (1986). *Tek-Boyutlu İnsan*. İstanbul: İdea Yayınları.
- Margolis, E., Soldatenko, M., Acker, S. ve Gair, M. (2001). Hiding and Outing the Curriculum. Margolis (Ed.), *The Hidden Curriculum in Higher Education*, Routledge: New York. 1-20.
- Özdemir, M. (2010). Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1). 323-343.
- Sarı, M. (2007). *Demokratik Değerlerin Kazanımı Sürecinde Örtük Program*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Savran, S. (1997). “Piyasa, Bilim, Devlet”: Devlet ve Piyasa Karşısında Bilim. *Bilim, Bilim Politikası ve Üniversiteler*. Ankara: Bağlam Yayıncılık.
- Şahin, S. (2014). *How Does A Hidden Curriculum Operate: A Case Study Of Routine Practices And Rules In A Fourth-Grade Classroom*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Timur, T. (2000). *Toplumsal Değişme ve Üniversiteler*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Ünal, L. I. (2011). Yükseköğretim Finansmanı: Neoliberal “Çözüm” ve Tehditler. Ercan, Kurt (Ed.), *Metalaşma ve İktidarın Baskısındaki Üniversite*. İstanbul: Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayınları. 93-120.
- Yazıcı, M. A. (2007). *Okullar Açıldı: Paralı ve Ezberci Eğitime Kaldığı Yerden Devam*. Erişim adresi: www.sendika.org.
- Yüksel, S. (2002). Yükseköğretimde Eğitim-öğretim Faaliyetleri ve Örtük Program. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(1). 361-370.